

Mijlpaal- magazine

Rivierklimaatpark IJsselpoort
Van idee tot plan

Oktober 2020

pag 6
Plan in
vogelvlucht

pag 9
Struinen door
de uiterwaarden

pag 22
Betrokken
wethouders zien
vooral kansen

pag 34
Doorkijkje naar
de planuitwerking

Rivierklimaatpark Ijsselpoort: het plan

Legenda rivier	
water	kade
tegegaan bodemerose vaargeul	verlagen kade
oude rivierarm	aanpassingen oeverbelijning
ontwikkelen geul	plaatsen palenschermen
uiterwaardverlaging	versmallen loswal
dijk	ontwikkelen natuurvriendelijke oever
natuurlijke hoogte	aanleggen brug
bedrijfs-/woongebied	brug
aanpassen hoogwater vrij terrein	onderzoeklocatie overnachtingshaven
	regelwerk waterverdeling splitsingspunt
Legenda klimaat	
stimuleren natuurinclusieve landbouw	huidig / zoekgebied ontwikkelen ooibos
ontwikkelen natuur (graslanden)	aanleggen faunapassage
versterken natuur (nat)	ecologische verbindingzone
huidige / nieuwe landschapselementen (indicatief)	
Legenda park	
verbeteren toegang tot de uiterwaard	behouden pont
ontwikkelen gebiedsentry met voorzieningen	optimaliseren pont
zone met struinpaden (indicatief)	herontwikkelen steenfabrieksterrein (natuur, recreatie, kleinschalige duurzame energie)
ontwikkelen veilige recreatieve route	herontwikkelen steenfabrieksterrein (natuur)
behouden fietsroute	ontwikkelen fort Westervoort
ontwikkelen uitzichtpunten	recreatief ontwikkelgebied met kwaliteitsimpuls
behouden jachthavens	behouden camping / recreatiepark
ontwikkelen recreatie met kwaliteit	behouden woongebied
ontwikkelen natuur en/of kleinschalige recreatie	
weg	stad / dorp
snelweg / provinciale weg	bosgebied
spoor	agrarisch gebied
station	kasteel / landgoed

In dit magazine

Mijlpaalmagazine!

Ja! We gaan het dóen! Na jarenlang ideeën verzamelen en die uitgebreid verkennen, ligt er nu een toekomstvisie voor Rivierklimaatpark IJsselpoort, klaar voor verdere planuitwerking.

Najaar 2020 zetten alle samenwerkingspartners daar hun handtekening onder, nadat de gemeenteraden van Arnhem, Duiven, Rheden, Westervoort en Zevenaar in de maanden ervoor met het plan instemden. Een mijlpaal. Die markeren we als samenwerkingspartners graag met dit magazine. Hierin kijken we terug, vertellen over onze aanpak en delen een aantal lessen die wij gaandeweg leerden.

Hopelijk inspireert dit inblikje in de afgelopen jaren de bestuurders, de plan-uitwerkers en de meedoeners uit het gebied zelf. Zij gaan komende jaren verder aan de slag in en voor Rivierklimaatpark IJsselpoort!

Colofon

Dit is een uitgave van het project Rivierklimaatpark IJsselpoort (opdrachtgever: Provincie Gelderland)

Inhoud en eindredactie: Carel Bolt, Gerrit Dijkstra, met medewerking van het kernteam Rivierklimaatpark IJsselpoort

Concept en redactie: Anne-Marie Veldkamp, redactie & communicatie, met redactionele bijdragen van het kernteam

Fotografie: Coverfoto en foto's pagina 9 Jeroen Jazet, andere fotografie door het kernteam en door Rutger Hollander en Norbert Voskens

Ontwerp: Diep Arnhem

Oplage: 300 stuks

6 Terugblik in vogelvlucht

Wat waren de problemen en wat werden de oplossingen? Het plan voor Rivierklimaatpark IJsselpoort in vogelvlucht. Plus: de persoonlijke kijk van Jan van der Meer, gedeputeerde van provincie Gelderland – én voorzitter van de Stuurgroep Rivierklimaatpark IJsselpoort. Die is hartstikke trots.

9 Struinen door de uiterwaarden

Wie met manager Natuurmonumenten Jan Corter en Heemraad Frank Wissink van Waterschap Rijn en IJssel op pad gaat in de uiterwaarden, leert een heleboel over waterveiligheid, natuur en kansen voor dit prachtige gebied langs de IJssel.

12 Hoe kwamen we tot dit plan - en wat leerden we onderweg?

Wat was de aanpak, welke mijlpalen waren er en welke lessen hebben we gaandeweg geleerd?

16 Vooral sámen plannen maken

Inwoners, agrariërs, andere ondernemers: iedereen kon meedenken over het rivierklimaatpark. Het sleutelwoord: goed luisteren. Voorzitter van de klankbordgroep Hein Klein Schiphorst kijkt terug op een boeiende tijd waarin hij het gebied veel beter leerde kennen.

22 Wethouders over 'hun' Rivierklimaatpark IJsselpoort

Wethouders Hans Sluiter, Ronald Haverkamp, Roeland van der Zee en Hans Winters vertellen wat Rivierklimaatpark IJsselpoort hun inwoners gaat bieden.

28 Best practice voor Integraal Riviermanagement?

Is het rivierklimaatparkproject een schoolvoorbeeld voor Integraal Riviermanagement? Afdelingshoofd waterveiligheid Louise Veerbeek en programmamanager waterveiligheid Bart Kornman van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, denken van wel.

34 En nu: dóór!

Rijkswaterstaat wil graag óók gastheer zijn in Rivierklimaatpark IJsselpoort, vertelt Jos van Hees, directeur netwerk-ontwikkeling Oost-Nederland bij Rijkswaterstaat. Hij geeft een eerste doorkijk naar het vervolg: verdere planuitwerking.

Verhalen uit de uiterwaarden

Dilemma's besproken

Wil je één plan maken waarin veiligheid, scheepvaart, natuur, recreatie, cultuurhistorie, landbouw en bedrijvigheid tot hun recht kunnen komen, dan kan het niet anders of er ontstaan dilemma's. Daarover gingen stakeholders afgelopen jaren met elkaar in gesprek en daarvan deden we verslag in nieuwsbrieven en op onze website. Soms ging het er pittig aan toe, soms bleek er al doorpratend verrassend veel eensgezindheid.

Alle verhalen staan op www.rivierklimaatpark.nl, in dit magazine een aantal fragmenten uit de dubbelgesprekken:

- 19 Ruud Reddingius en Arjan Heebink over natuurbehoud versus recreatie
- 20 Fiona Oomen en André ten Hoedt over natuur versus de goed bevaarbare IJssel
- 21 Koen Scheepstra en Nathalie Hoppenbrouwers over waterveiligheid en prettig kunnen wonen
- 25 Marcel van Silfhout en Wilco Nieuwenhuis over de kansen voor duurzame landbouw
- 26 Bart Lubbers en Nico Vlasveld over hoe landbouw en wandelen samen kunnen gaan
- 31 Ruud van de Werff over Fort Westervoort
- 33 Erik Metz en André de Graaf over de kansen voor het Rhederlaag

Welke problemen lossen we op?

Hoog en laag water

Extreem hoog en extreem laag water wisselen elkaar af en dat wordt alleen maar heviger in de toekomst, met schade voor de beroepsvaart, de landbouw en de natuur. Hoe houden we het veilig bij hoog water en hoe houden we water vast?

Zakkende bodem en smalle doorgang in de IJssel

De IJssel is smal. Dat kan gevaarlijk zijn voor de scheepvaart. Door uitschuring van de rivierbodem wordt de waterstand lager. Dit leidt tot verdroging, tast oevers en constructies aan en is gevaarlijk in verband met kabels die onder de rivier liggen. De bodem zakt niet overal even snel: hierdoor ontstaan nieuwe belemmeringen voor de scheepvaart.

Natuur in de knel

De rivier is steeds meer recht getrokken, met harde oevers. Door veranderend landgebruik is er in de uiterwaarden steeds minder ruimte voor rivier natuur met oobossen, moeras en stroomdalgraslanden.

Landbouwbedrijven klem

Tussen de oprukkende stad, de Veluwe en de IJssel kwamen agrarische bedrijven steeds meer klem te zitten. Veel agrariërs willen duurzame landbouw, maar dat vraagt meer landbouwgrond, die schaars is. Ook zit 'regelgeving' de ondernemers in de weg.

Gebied slecht toegankelijk

De uiterwaarden zijn niet bekend bij en ontoegankelijk voor mensen die er vlakbij wonen. Terwijl je er heerlijk zou kunnen wandelen, fietsen en afkoelen bij hitte. En: recreatiegebied Rhederlaag heeft echt een 'boost' nodig, ook omdat de wensen van toeristen en recreanten veranderen.

Bedrijven willen uitbreiden

Een aantal bedrijven is afhankelijk van aan- en afvoer van water. Daarnaast zijn eigenaren van een aantal steenfabrieksterreinen op zoek naar nieuwe functies. Uitbreiding of een nieuwe bedrijfsbestemming is niet zomaar mogelijk, wat onzekerheid meebrengt voor de toekomst.

Wat zijn de oplossingen?

Rivier

De IJssel krijgt meer ruimte en gaat weer 'natuurlijker' stromen. Dat is ook goed voor de natuur en biodiversiteit in de uiterwaarden, die hierdoor meer divers worden. De dijken worden versterkt. Door rivierverruiming maken we dit makkelijker en besparen op de kosten.

We lossen knelpunten op voor de scheepvaart en voorkomen zo goed als dat kan dat de rivierbodem verder uitslijt. Door het verlagen van kades, het stroomlijnen van hoogwatervrije (bedrijven) terreinen en de aanleg van een nevengeul bij de IJssel, kan het water ruim 20 centimeter dalen bij extreem hoog water.

Klimaat

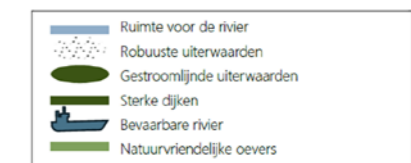
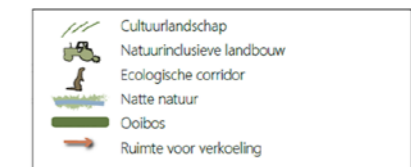
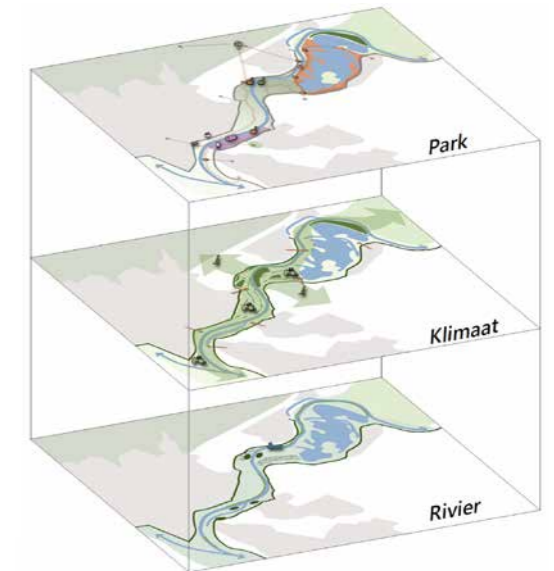
Door klimaatverandering zullen we ons met de natuur moeten aanpassen. Daarom maken we het gebied tussen Arnhem en Giesbeek toekomstbestendig, zodat het een 'groene long' kan zijn voor iedereen in de regio én voor de natuur.

Dit doen we onder meer door natuurgebieden met elkaar te verbinden zodat planten en dieren de ruimte krijgen, door natuurvriendelijke oevers, de nevengeul en door afwisseling van natuurlijke graslanden, heggen en oobos. Landbouw en natuur raken meer verweven en dit kan bijdragen aan toekomstperspectief voor agrariërs.

Park

Zo'n mooi gebied verdient natuurlijk bezoekers! Daarom zetten we 'Ijsselpoort' ook als park op de kaart en maken we meerdere entrees om het toegankelijker te maken voor wandelaars, fietsers en watersporters.

Als 'groene long' wordt het gebied aantrekkelijk en afwisselend qua landschap. Hier kun je als inwoner van de stadswijken en dorpen in de buurt in warme periodes heerlijk verkoeling vinden. Het cultureel erfgoed in het gebied maken we sterker én zichtbaarder. En we maken ruimte voor passende (agrarische) bedrijvigheid en duurzame energiewinning.

Oplossingen in één plan

Samen met inwoners, agrariërs en andere ondernemers is één evenwichtig plan gemaakt om tussen Arnhem en Giesbeek een uniek rivierpark te creëren. Dit plan zorgt voor toegankelijke uiterwaarden die klimaatextremen kunnen blijven opvangen. Er is ruimte voor rijke natuur, duurzame landbouw, recreatie en bedrijvigheid. Ook wordt de IJssel beter bevaarbaar voor de binnenvaart. Zo bereiden we het Rivierklimaatpark de komende tien jaar voor op de toekomst.

Bekijk hier de Intergemeentelijke Structuurvisie

COLUMN

Op naar een buitendijks paradijsje

Jan van der Meer

Jan van der Meer is als gedeputeerde van provincie Gelderland voorzitter van de Stuurgroep Rivierklimaatpark IJsselpoort.

Meebewegen met de rivier. Dat is wat we gaan doen. Klimaatverandering vraagt van ons dat we leren leven met het water, als het hoog is, als het laag is. We kijken dus weer een beetje naar vroeger dagen, voor de van oorsprong kronkelende IJssel werd 'rechtgetrokken'.

De IJssel krijgt meer ruimte! En het mooie is: we kijken meteen naar meer biodiversiteit, natuur-inclusieve landbouw, ruimte voor bedrijvigheid en een impuls voor recreatie. Er zijn, zoals dat dan heet, veel 'koppelkansen'. Minstens zo belangrijk: het toekomstperspectief dat er nu ligt, biedt ook mogelijkheden voor toekomstige initiatieven voor duurzame energieopwekking. Zo kunnen we ook nog eens bijdragen aan het tegengaan van die klimaatverandering.

Het is gewoon een mooi plan, ik kan niet anders zeggen. Dat verdienen de inwoners van de stads-

wijken, dorpen en kernen rond de IJssel ook. Die gun ik het rivierpark dat wij voor ogen hebben, met de struin- en fietspaden en recreatiemogelijkheden op het water. Deze coronatijden onderstrepen alleen maar hoe belangrijk het is dat er dicht bij huis een plek is voor een ommetje. Persoonlijk sluit ik dat graag af met een drankje op een terras. En ook dat kan, bij de horeca in het gebied.

Als voorzitter van de stuurgroep sprong ik twee jaar geleden op een rijdende trein. Er was al veel werk verzet en de planvorming was al ver. Ik merkte meteen dat de samenwerking tussen alle partners heel goed was. Nu is het zaak om dat zo te houden, want we moeten dat buitendijkse paradijsje nog wel zien te maken.

“De IJssel krijgt meer ruimte! En het mooie is: we kijken meteen naar meer biodiversiteit, natuur-inclusieve landbouw, ruimte voor bedrijvigheid en een impuls voor recreatie”

Rivierklimaatpark in drie minuten

Bekijk hier de animatie

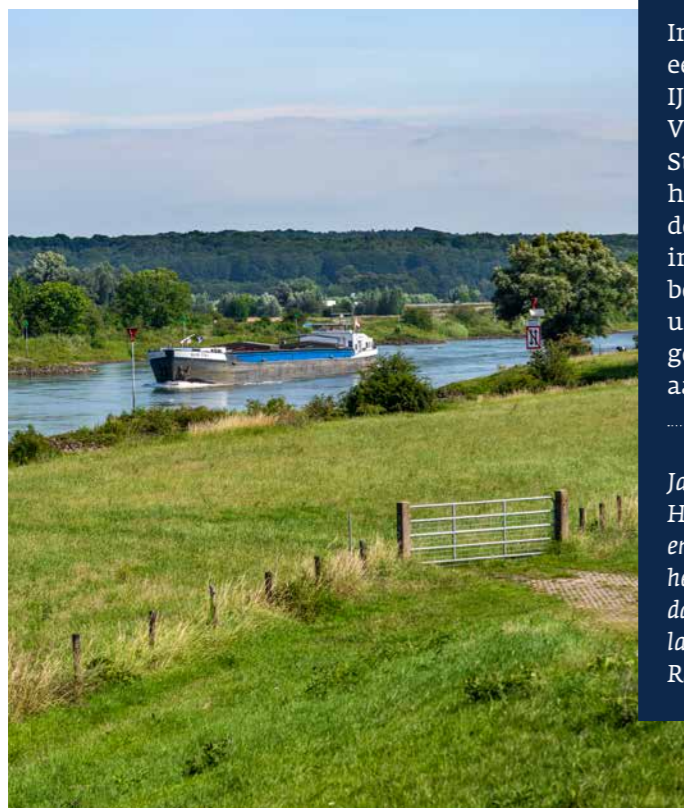
OP PAD

Struinen in de uiterwaarden

Kijk toch 's. Vanaf de dijk bij Lathum zien we de IJssel, glinsterend in de zon. Er varen vakantiebootjes voorbij, en een binnenvaartschip. Ervoor ligt bloemrijk grasland, erachter, verder weg, de Veluwe. Het is een plaatje. Toch hebben Jan Gorter van Natuurmonumenten en Frank Wissink van Waterschap Rijn en IJssel vooral het toekomstbeeld van het rivierklimaatpark voor ogen, als zij samen struinen langs de rivier. “We gaan het nog mooier maken.”

“We gaan het nog mooier maken”

Natuurmonumenten en Rivierklimaatpark IJsselpoort

In 2007 maakte Natuurmonumenten een eerste ideeënschets voor de IJsselpoort, de uiterwaarden bij Velp, Rheden en Giesbeek. Omdat Staatsbosbeheer natuurgebieden had die daaraan grensden, namen de twee organisaties samen het initiatief om met overheden, bedrijven en inwoners een uitgebreider plan te maken voor het gebied van de kop van de IJssel tot aan de Vaalwaard.

Jan Gorter is Manager Natuurmonumenten. Hij is nu Provinciaal Ambassadeur Drenthe en is Coördinator gebiedssamenwerking in het Programmteam landbouw en was daarvoor regiodirecteur Gelderland. Jan was lange tijd voorzitter van de Stuurgroep Rivierklimaatpark IJsselpoort.

Wat begin jaren 2000 ooit begon met een ‘ideeënschets’ van Natuurmonumenten voor de IJsselpoort om de uiterwaarden in natte en droge tijden toekomstbestendig te maken, ontwikkelde zich tot een plan waar tien samenwerkende partners hun handtekening onder zetten. Op naar Rivierklimaatpark IJsselpoort!

Doorkijkje

“In de Koppenwaard zie je het natuurrijke cultuurlandschap waar we voor gaan, al ontstaan”, vertelt Jan Gorter enthousiast. Herbestemming van de steenfabriek staat nog op de rol, maar verder geeft het uiterwaardengebied al een mooi doorkijkje. Natuurmonumenten ging bijvoorbeeld aan de slag met vershraling van de bodem, wat goed is voor glanshaverhooilanden. Het cultuurlandschap werd versterkt door hagen en bomen te planten en in het gebied dat tot die tijd ‘op slot zat’, kwamen wandelpaden, informa-

tieborden en bankjes. Dit soort ‘mijlpaalsuccessen’ zijn welkom in een langdurig project als het rivierklimaatpark, denkt Jan Gorter. Het houdt de moed erin en motiveert om door te gaan, ook als het plannen maken lang duurt. “Omgekeerd was het weer zo dat het feit dat we met tien partners aan één gezamenlijk doel werken, zeker hielp om geld te krijgen van diverse partijen én steun van bewoners. Die riepen al veel langer dat dit moest gebeuren.”

Netwerkaanpak succesvol

Heemraad Frank Wissink: “We maken werk met werk zoals dat zo mooi heet. Doordat de rivier meer ruimte krijgt, hoeven we dijken minder op te hogen. En als we toch aan de slag moeten, kunnen we meer doen voor het gebied en werkzaamheden goed op elkaar afstemmen.” Was zo’n aanpak bij de start van het project nog heel uniek, tegenwoordig is het ook voor het waterschap heel gebruikelijk om

inwoners en andere gebruikers in een gebied uitgebreid te betrekken, vertelt de bestuurder. “Vroeger maakten we de dijk veilig. Dat was het. Nu vragen we: zijn er meer ideeën die we kunnen meenemen? Wij zijn veel meer een netwerkorganisatie geworden.” Zo is de samenwerking en aanpak van rivierklimaatpark ook illustratief voor het integraal riviermanagement van Rijkswaterstaat zoals dat nu in ontwikkeling is. “Wij hebben die koers dus al eerder uitgezet. En dat is goed bevallen. Gooi alle problemen op één hoop en maak er samen iets moois van. Het duurt langer, maar het resultaat wordt beter. En alleen is het minder leuk”, vat Gorter kernachtig samen.

Mensenwerk

Terugkijkend is het ‘oorspronkelijke visioen’ waarmee het project ooit begon, zeker overeind gebleven: door er een rivierklimaatpark van te

Waterschap Rijn en IJssel en Rivierklimaatpark IJsselpoort

Ook bij Waterschap Rijn en IJssel lag het rivierklimaatpark al lang op de tekentafel. De opgave was duidelijk: veiligheid. Waterschappen zijn verantwoordelijk voor het op orde brengen en houden van de dijken om het risico op overstromingen en wateroverlast te beperken. Binnen het landelijke Deltaprogramma staat preventie voorop: overstromingen voorkomen door het versterken van dijken en door rivierverruiming.

Frank Wissink is heemraad van het dagelijks bestuur van Waterschap Rijn en IJssel. In zijn portefeuille heeft hij onder meer hoogwaterbescherming, waterkeringen, klimaat en Omgevingswet. Frank is lid van de Stuurgroep Rivierklimaatpark IJsselpoort.

maken kunnen waterveiligheid, natuur, landbouw, recreatie en bedrijvigheid samen winnen. “Samen kom je verder”, zegt Jan Gorter. “Alleen lukt je niets in het rivierengebied.” Vanuit dat idee gingen de tien partners vanaf 2013 samen serieus aan de slag met een toekomstscenario. “Mede door dat gezamenlijke beeld is het gelukt om als partners al die tijd bij elkaar te blijven”, denkt Jan Gorter. Toch waren het vooral de mensen van die organisaties aan tafel waardoor het gelukt is. “De openheid over belangen en de bereidheid om met elkaar mee te denken was heel bijzonder. Dat valt niet te regisseren, zoiets moet ontstaan.” Gorter kan het weten: hij werd op verzoek van de Gelders gedeputeerde voorzitter van de stuurgroep en haalde partners aan boord. “Een eer om te doen. Toen knopen moesten worden doorgehakt en geldafspraken gemaakt moesten worden, heb ik het stokje overgedragen”, vertelt hij. “Uiteindelijk hebben we daar overheden voor. Onze toegevoegde waarde als

Natuurmonumenten was dat we partijen bij elkaar hebben gebracht”, constateert Jan Gorter. Als oud-wethouder weet Frank Wissink zeker hoe bijzonder het is dat juist ook gemeenten en provincie al die jaren betrokken bleven – er ging immers een aantal verkiezingen overheen. “Het is een project van kansen”, verklaart hij, “waarbij veiligheid een heel belangrijke rode draad was. Daarmee begon het en dat is gebleven. Dat wij daarmee sowieso aan de slag moesten, was een vast gegeven en bleek ook een drijfveer voor de politiek om door te zetten. We hebben ook veel tijd genomen om uit te leggen waar kansen liggen om méér te doen in het gebied.”

Toegankelijker gebied

De toekomstdroom werd een plan dat na uitwerking de komende tien jaar uitgevoerd wordt. Waar hopen de stuurgroepleden van het eerste uur op? “Het is al een mooi gebied, maar we gaan het nog mooier maken”, zegt Jan Gorter. “Mooi landschap en natuur kunnen ons ook veiligheid bieden, bezoekers

kunnen ervan genieten en ondernemers kunnen er een boterham aan verdienen.” “Niet alleen natuur krijgt de kans, maar bijvoorbeeld ook recreatie”, beaamt Frank Wissink. “Het gebied wordt opener en toegankelijker. Meer mensen kunnen hier straks van genieten.”

Hoe pakten we het aan

- en wat leerden we daarvan?

- 2006 Eerste initiatief 'Riverstone' – woningbouw op de locatie van voormalige steenfabriek 'De Groot'
- 2007 Gemeenten Rheden en Zevenaar beginnen met Gebiedsvisie Velperwaarden en Koppenwaard
- 2008 Natuurmonumenten presenteert eerste ideeënschets IJsselpoort
- 2008 Gemeente Zevenaar presenteert Gebiedsvisie Koppenwaard
- 2011 Besluitvorming Masterplan Westervoort Noord
- 2013 Gemeenten en provincie publiceren de Uitnodiging voor een gezamenlijke klimaatagenda tussen IJsselkop en Giesbeek
- 2014 Rivierklimaatpark IJsselpoort opgenomen in Deltaprogramma Rivieren
- 2015 Start Meerjarenprogramma Infrastructuur Ruimte en Transport (MIRT)
- 2016 Uitvoeringsplan IJsseluitwaarden Westervoort
- 2017 Notitie Reikwijdte en Detailniveau
- 2018 Vier oplossingsrichtingen gepresenteerd aan belanghebbenden (Notitie Kansrijke Oplossingsrichtingen)
- 2019 Twee onderzoeksalternatieven blijven over (brochure Koers Rivierklimaatpark 2019)
- 2019 Één gezamenlijk toekomstperspectief (Voorkeursalternatief) ter inzage
- 2020 Definitief Voorkeursalternatief en Intergemeentelijke Structuurvisie
- 2020 Start planuitwerking

Van héél véél ideeën tot één plan

150 ideeën van inwoners, agrariërs, andere ondernemers en organisaties + wensen van de tien samenwerkende partners

onderzoek naar de rivier en het gebied

vier oplossingsrichtingen, dilemma's voorgelegd aan belanghebbenden

twee onderzoeksalternatieven

onderzoek naar technische haalbaarheid, kosten, effecten op het milieu

één gezamenlijk toekomstperspectief, voorgelegd aan belanghebbenden (inloopbijeenkomsten) en deels aangepast

dagelijkse besturen stemmen in met het voorkeursalternatief voor Rivierklimaatpark IJsselpoort, gemeenteraden stellen de Intergemeentelijke Structuurvisie vast

nu: plan uitwerken

Wie is wie?

Tien partners, op weg naar één plan. Hoe organiseer je dat?

- de dagelijkse bestuurders van de tien samenwerkende partners gaven richting in de stuurgroep en bereidden besluitvorming voor
- het kernteam voerde met ingenieursbureaus de verkenning uit
- medewerkers van de tien partners vormden het projectteam dat de plannen die het kernteam voorbereidde, beoordeelde in het belang van het project en in het belang van de eigen organisatie

- de klankbordgroep met tien onafhankelijke en deskundige leden met een diverse achtergrond adviseerde de stuurgroep over 'draagvlak' (lees meer op pagina 16)
- het kwaliteitsteam (Q-team) met onafhankelijke deskundigen adviseerde de stuurgroep over de inhoudelijke kwaliteit
- de onafhankelijke Commissie voor de milieueffectrapportage adviseerde over de inhoud van het milieueffectrapport

COLUMN

Knap staaltje jongleren, nu intelligent borgen

Peter van Rooy

Peter van Rooy is oprichter en directeur-bestuurder van de publieke kenniscoöperatie voor gebiedsontwikkeling in de meest brede zin van het woord: NederLandBovenWater. Hij is lid van het Kwaliteitsteam Rivierklimaatpark IJsselpoort.

Gebiedsontwikkeling vereist de kunst van het jongleren: je moet taken (op het niveau van Rijk, provincie en gemeente en publiek-privaat-particulier), fasen (van voorverkenning tot en met beheer), lagen (van bodem en water tot cultuur) en schalen (de contouren van gebieden zijn opgavegerelateerd) zien te verbinden.

Ga er maar aan staan, zeker in een gebied waarin sprake is van talloze plannen en initiatieven! In 2017 is gestart met het uiteenrafelen en het scherp krijgen van het moeten (wat is urgent?), het willen (wat zijn ambities?) en het kunnen (wat zijn de condities?). Wie wil wat, waarom en wat is mogelijk?

Hieruit zijn rode draden afgeleid en daarop is methodisch verder gebouwd. Niet als een team van betweters, maar vanuit de overtuiging dat alleen met een samenhangende kijk op de toekomst van het gebied kosteneffectief kan worden geïnvesteerd. Het gaat immers om reële waterbouw, landbouw, natuurontwikkeling, bedrijvigheid en recreatieve ontwikkelingen waar in de loop der jaren vele tientallen miljoenen euro's mee gemoeid zijn.

Verduurzaming met twee voeten op de grond is een continu motief, zowel gedurende het proces als

tijdens de realisatie en de doorontwikkeling op de langere termijn. Op weg naar tien miljard wereldburgers en een mondiale schuldenberg tot 325.000 miljard dollar in 2025 (IMF) is dat geen keuze.

Verduurzaming impliceert talloze transitie's, die ook dit gebied gaan raken op een manier die niemand volledig kan overzien. Hoe goed ook, geen enkel ontwerp, plan, convenant of akkoord kan de toekomst inpolderen. Gebiedsontwikkeling is geen project met een begin en een einde maar een levend proces, waarin personen instappen en die op enig moment ook weer uitstappen.

We zijn dus niet klaar met een besluit. Het belang van intelligente borging is niet te overschatten. Intelligent omdat het meer is dan gerobotiseerd afvinken van afspraken. Intelligente borging is in handen van het huidige netwerk van bestuurders, dat zo ook de toekomst van het gebied omarmt.

10 lessen uit Rivierklimaatpark IJsselpoort

Welke geleerde lessen kunnen mee richting toekomst? Hoofdrospelers en sleutelfiguren binnen en buiten de projectorganisatie keken terug en zetten – in willekeurige volgorde – tien tips op een rij.

1 Houd de stip aan de horizon scherp

Waar werk je naartoe? Kom met alle stakeholders tot een gezamenlijke stip aan de horizon. Dat kost tijd en vraagt aandacht. Tijdens de verkenningsfase is bijvoorbeeld een paar keer ‘een pas op de plaats’ gemaakt om iedereen voldoende aangehaakt te houden bij dat gezamenlijke doel.

2 Deel je gezamenlijke verhaal

Vertel het gezamenlijke ‘verhaal’ op een begrijpelijke manier. Communicatie is heel belangrijk: zorg dat je helder kunt uitleggen waarom het project belangrijk is en voor welke problemen het een oplossing brengt. Hier hielp de animatie over het rivierklimaatpark uitstekend bij.

3 Heb je feiten op orde

Kén het gebied. Zorg dat de cruciale feiten en kaders bij iedereen bekend zijn. Haal ook kennis op bij mensen in het gebied. Hoe is het gebied ontstaan en hoe werkt het nu? Heb je dat goed in kaart, dan is je gezamenlijke vertrekpunt ook feitelijk juist. Gezamenlijk feitenonderzoek (joint factfinding) met agrariërs was in dit project bijvoorbeeld heel waardevol.

4 Zorg dat iedereen mee kan doen

Betrek inwoners en gebruikers van het gebied vanaf het allereerste moment. Het gaat immers om hun leef-, werk- en recreatieomgeving. Dat leverde in het rivierklimaatpark zo’n 150 mooie ideeën op die allemaal serieus zijn gewogen. Er werd zelfs een heel integraal alternatief voor de uiterwaard ontworpen! Geef ook maatschappelijke organisaties een rol en een verantwoordelijkheid – zie ze dus niet alleen als deelnemers, maar ook als partners in het participatieproces.

5 Betrek ‘de politiek’ tijdig

Een uitdaging: de ‘politiek’ betrokken houden bij elke ‘processtap’. Die heeft pas een formele rol aan het eind van het proces en je hebt na verkiezingen weer met nieuwe spelers te maken die je wilt en moet meenemen. De besluitvormingsroute die je kiest, kan die betrokkenheid positief beïnvloeden. Zo is voor rivierklimaatpark bewust voor een intergemeentelijke structuurvisie gekozen, wat de betrokkenheid en zeggenschap van gemeenteraden heeft vergroot. Een fietstocht waarbij je dilemma’s in het gebied laat zien, maakt het voor politici makkelijker om snel goed geïnformeerd te worden en betrokken te zijn.

6 Werk aan vertrouwen

Onderling vertrouwen is essentieel. Dat is natuurlijk zo in de projectorganisatie en stuurgroep, maar ook in het gebied zelf. Goede informatie, duidelijke communicatie en weerstand serieus nemen: dat hielp in het rivierklimaatpark. Zo hebben wij steeds goed uitgelegd dat een integrale aanpak noodzakelijk is omdat in ons ‘riviersysteem’ alles met elkaar samenhangt. Wat goed is voor waterveiligheid, kan juist nadelig zijn voor de scheepvaart of de landbouw. Door steeds te zorgen voor een gedeeld beeld van de op te lossen problemen en de oplossingsrichtingen, is veel vertrouwen gewonnen.

7 Organiseer het slim

Met tien partners een gezamenlijk project doen is fantastisch. En complex. De organisatie-opzet heeft hier enorm bij geholpen. Het vanuit de partners samengestelde kernteam was bijvoorbeeld een gouden zet. Elkaars ‘eigenaardigheden’ kennen zorgde voor wederzijds begrip over hoe het ‘bij die ander’ in de organisatie reilt en zeilt. Wat ook zeer goed werkte: de onafhankelijke klankbordgroep en een onafhankelijk kwaliteitsteam. Hun adviezen aan de stuurgroep hielpen om steeds de goede stappen te zetten

8 Zet gelijkwaardigheid voorop

Zorg dat ieders belangen inzichtelijk zijn en weeg die transparant af. Als je echt weet wat de ander belangrijk vindt, kun je zoeken naar meerwaarde. En vervolgens kun je elkaar helpen om oplossingen te vinden voor de ‘beren op de weg’. Daarbij was gelijkwaardigheid een uitgangspunt. De opgave van een wethouder die een fietspad wil realiseren, kan in verhouding immers net zo pittig zijn, als de opgave van het Rijk dat vele malen meer geld investeert. Dat erkennen, is belangrijk.

9 Betrek beherende partijen zo snel als mogelijk

Juist de mensen die het dagelijks beheer in het gebied doen, zoals natuurorganisaties, agrariërs, medewerkers van gemeenten, waterschap en Rijkswaterstaat, weten heel goed wat er speelt. Zij moeten later beheren wat nu wordt verzonnen. Zij nemen ‘de zorg’ dan over, dus betrek ze snel bij het project.

10 Maak een gezamenlijke businesscase

Maak het resultaat van de samenwerking concreet in een gezamenlijke businesscase waarin alle partners naar rato bijdragen aan het gezamenlijke plan. Gun elkaar iets, het gaat niet om de toerekening van de laatste cent. Maak ook afspraken over financiële risico’s en hoe je die verdeelt.

“Onderling vertrouwen is essentieel, ook in het gebied zelf”

Samen plannen maken

Véél in gesprek

De rode draad van strategisch omgevingsmanagement: vaak in gesprek met zoveel mogelijk mensen die 'iets' willen, moeten of wensen in Rivierklimaatpark IJsselpoort. Zo probeerden we om wat nodig is in het gebied – in overheidstaal heet dat dan 'de opgaven' – én de belangen van inwoners, recreanten, agrariërs en andere ondernemers zo goed mogelijk te matchen. En er samen meer uit te halen.

6

series van veel drukbezochte inloopbijeenkomsten en werkateliers tussen juli 2017 en november 2019

550

abonnees op de digitale nieuwsbrief

54

nieuwsbrieven verstuurd tussen juli 2017 en juni 2020

Communicatie: hoe & wat

Op www.rivierklimaatpark.nl staat alle info over de aanpak en het doorlopen proces tot nu - hier vind je ook alle relevante documenten bij elkaar.

Wat hebben we zoal gedaan?

Online nieuwsbrieven met stakeholders aan het woord over dilemma's of actuele thema's | factsheets en brochures in begrijpelijke taal | individuele gesprekken | inloopbijeenkomsten | werksessies en ateliers | formele inzagemomenten | Rivierklimaatpark IJsselpoort in de media via interviews en artikelen | de toekomstvisie in drie minuten in een animatie | bezoeken aan gemeenteraden | rondleidingen voor allerlei stakeholders in het gebied

Voorzitter klankbordgroep Hein Klein Schiphorst:

“Enorme variëteit aan mensen aan tafel het leukste”

Hein Klein Schiphorst werkt bij CRH, het moederbedrijf van betonfabriek Struyk Verwo Infra dat een productielocatie heeft in Westervoort. Hij was jarenlang voorzitter van de Klankbordgroep Rivierklimaatpark IJsselpoort, die de bestuurders van de tien samenwerkende partners adviseerde.

“Als leden van de klankbordgroep keken wij op persoonlijke titel of alle betrokkenen in het gebied op een begrijpelijke manier informatie kregen, hun zegje konden doen en ook input konden leveren.” Het leukste? Toch de enorme variëteit aan mensen aan tafel. “Al woon ik zelf al zo'n dertig jaar in dit gebied, dankzij die specifieke kennis die iedereen inbracht, heb ik het nog veel beter leren kennen. Ik weet nu bijvoorbeeld dat er een bijzondere rivierkolk leeft en dat er uitdagende nautische vraagstukken zijn ...”

Zelf maakte Hein Klein Schiphorst de vroegere overstromingen in het gebied mee. Dat waterveiligheid dus overduidelijk een verbindend thema is, stond ook voor de andere klankbordgroepleden vast. Al snel kwamen er meer

ontwikkelkansen bij. Het resultaat: een “enorme stapel ideeën voor een gebied zo groot als een postzegel”. “Dat het gelukt is om daar uiteindelijk toch één plan voor te maken, ik zeg: respect.”

Zeker omdat dit is gebeurd met draagvlak van al die belanghebbenden met hun verschillende belangen. Natuurlijk: hoe dichter bij de oplossing, hoe duidelijker de dilemma's werden, hoe drukker de inloopavonden en hoe 'scherper' het eraan toe ging. “Natuurlijk kun je niet iedereen optimaal tevreden krijgen, maar voldoende inbreng is er zeker geweest. Iedereen was goed op de hoogte, allerlei scenario's zijn de revue gepasseerd en tal van experts zijn erbij betrokken geweest. Er is geluisterd.”

De klankbordgroep krijgt tijdens de planuitwerking een andere rol. Leden vertegenwoordigen dan hun achterbanorganisaties en hun belangen.

Verhalen uit het rivierklimaatpark

Wie de natuur wil beschermen, zit niet te wachten op wandelaars en fietsers en de reuring die zij meebrengen. Of kan dat toch samengaan? En hoe zit het met de belangen van natuur versus scheepvaart en veiligheid? Op een rij een impressie uit de verhalen van de recreatieondernemer, de vogelbeschermer, de schipper, de boswachter, de bewoner en de waterbeschermer.

Tweegesprek Rhederlaag: natuurbehoud versus recreatie

Ruud Reddingius (links), al decennia lid van de Vogelwerkgroep Arnhem, is vooral geïnteresseerd in behoud van een veilig leefgebied voor vogels in de uiterwaarden.

Arjan Heebink is eigenaar van het familiebedrijf De Veerstal, ontstaan toen het Rhederlaag werd gegraven. In circa vijftig jaar tijd groeide het bedrijf uit tot recreatiepark met onder meer huisjes, een restaurant en een jachthaven.

Terwijl de zwaluwen boven het terras vlogen, gingen Ruud Reddingius van Vogelwerkgroep Arnhem en ondernemer Arjan Heebink bij diens recreatiebedrijf De Veerstal in juni 2019 in gesprek over rust en recreatie rond het Rhederlaag.

Vogels houden er niet van om gestoord te worden door 'de mens'

Ruud Reddingius: "Het Rhederlaag heeft speciaal aantrekkingskracht op ganzen, die er graag slapen. Ook foerageren ze er graag in de omgeving. Andere vogels die je er veel ziet, zijn eenden en futen. "Wij zijn tegen elke vorm van uitbreiding van recreatiemogelijkheden bij het Rhederlaag. Vogels houden er niet van om gestoord te worden door 'de mens'. "De biodiversiteit holt achteruit en de natuur heeft het moeilijk. Dat geldt ook in dit gebied."

Dat de Valewaard – pal naast recreatiegebied Rhederlaag – niet toegankelijk (meer) is voor publiek, is wat de vogelbeschermer betreft goed nieuws. De smalle uiterwaard is een internationaal beschermd vogelgebied en je kunt er met je verrekijker vanaf de IJsseldijk bij De Steeg veel vogels spotten.

"Het Rhederlaag zelf is gemaakt voor recreatie en ook de recreant wil ergens naartoe"

Ook Arjan Heebink is blij met de Valewaard. "Prima, vooral op slot houden voor publiek", zegt hij. Wat hem betreft wordt ook een deel van de Velperwaarden – ook een broedplaats voor vogels als Kieviten, grutto's en wulpen – afgesloten voor publiek. "Maar het Rhederlaag zelf is gemaakt voor recreatie en ook de recreant wil ergens naartoe." Bovendien: "Dit gebied vermindert ook de druk van het toerisme op de Veluwe. Het Rhederlaag trekt circa 500 duizend recreanten per jaar."

Natuur en recreatie kunnen best hand in hand gaan, vindt Heebink, zeker als je die plekken dus goed afbakt en markeert. Hij heeft nu zelf plannen om zijn dagrecreatieterrein uit te breiden binnen het Rhederlaag, zodat er 's zomers kort gekampeerd kan worden.

"Onderdeel van het plan is dat we elders natuur terugbrengen ter compensatie. Denk aan een zwaluwwand en een oibos, die zijn er nu niet. Er zijn wat mij betreft kansen voor natuur, water én recreatie. Dat laatste is ook belangrijk voor de werkgelegenheid voor Lathum en Giesbeek. Ik heb 92 mensen aan het werk."

Dit is een fragment uit het dubbelgesprek, lees het volledige verhaal op de website (publicatiedatum 20 juni 2019)

“We moeten het samen doen”

André ten Hoedt is boswachter bij Natuurmonumenten.

Fiona Oomen is binnenvaartschipper en is regiocoördinator Oost-Nederland van Koninklijke BLN-Schuttevaer, de brancheorganisatie van en voor de binnenvaart.

Natuurlijk: zij bewaken eigen belangen. Maar als je natuurontwikkeling en maatregelen voor een bevaarbare IJssel goed op elkaar afstemt, dan kunnen die twee prima samengaan, zo bleek uit het gesprek dat Fiona Oomen van binnenvaartbrancheorganisatie Schuttevaer en boswachter André ten Hoedt van Natuurmonumenten eind 2018 samen voerden.

“Bevaarbaarheid van de IJssel met stip op één”

Binnenvaartschippers beschouwen de IJssel vanwege de smalle doorvaart als “een slootje”, vertelt schipper Fiona Oomen, die met haar man Rein vracht vaart tussen Rotterdam en Hengelo. In 2018 was sprake van extreem lage waterstand, waarover alle schippers zich beklagden.

“Met ons eigen schip vervoerden we maandenlang de helft van de normale lading”, vertelt Fiona. “In zo’n smalle rivier als de IJssel is het altijd lastig om elkaar in bepaalde bochten te passeren, maar door de lage waterstand lukte dit nu op veel plekken helemaal niet. Wij hebben zelfs een tijd een andere route gevaren, omdat wij het risico dat we vast zouden komen te liggen te groot vonden.” Het zal zeker gezien de ervaringen met het extreem lage water van de afgelopen maanden niet verbazen dat voor Schuttevaer de bevaarbaarheid van de IJssel met stip op één staat.

“Slim kijken naar waar welk soort natuurontwikkeling mogelijk is”

André ziet volop kansen om verbetering van de rivier samen te laten gaan met natuurontwikkeling en waterberging.

Waar natuurwensen op één plek moeten wijken om de IJssel bevaarbaar te houden, kun je op een andere locatie wél bijdragen aan de biodiversiteit in het gebied, benadrukt de boswachter. Een kwestie van slim kijken naar waar welk soort natuurontwikkeling mogelijk is. Waar zijn natuurlijke oevers bijvoorbeeld mogelijk, zonder dat zandafzetting de bevaarbaarheid van de rivier belemmert?

Gebied gebaat bij waterdynamiek, maar te vaak een “volle badkuip” is niet de bedoeling

In natte tijden krijgt de IJssel meer water te verstouwen en lopen de uiterwaarden juist regelmatig onder. Op zich is dat goed, want het gebied is gebaat bij waterdynamiek, maar te vaak een “volle badkuip” is niet de bedoeling, legt André uit. Ook vanuit het perspectief van de schippers is ‘hoog water’ een probleem. “Dan moet je in verband met de stroomsnelheid van de IJssel opletten dat je niet letterlijk uit de bocht vliegt”, vertelt Fiona. “Sowieso heb je op de IJssel al je stuurmanskunst nodig.”

Een groot gebied, veel gebruikers, wensen en belangen: het is de kunst om elkaar de ruimte te bieden en te kijken naar kansen voor het totale gebied, besluit André. “Met elkaar kijken naar mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden.”

Dit is een fragment uit het dubbelgesprek, lees het volledige verhaal op de website (publicatiedatum 13 december 2018)

Veilig achter de dijk

Koene Scheepstra kwam in 1990 aan de Bandijk in Lathum wonen en geniet sindsdien met volle teugen van zijn woonplek, de uiterwaarden en de mooie natuur in het gebied.

Nathalie Hoppenbrouwers was in oktober 2018 senior adviseur hoogwaterbescherming bij het Waterschap Rijn en IJssel.

Koene Scheepstra werd wonend aan de dijk een “dijkgelovige”, die blij is met de vakkundige aanpak van Waterschap Rijn en IJssel om zijn omgeving waterveilig te houden. Versterking van de dijken staat zéker op de agenda in Rivierklimaatpark IJsselpoort en senior adviseur hoogwaterbescherming Nathalie Hoppenbrouwers hoopt op een efficiënte aanpak. De twee spraken elkaar in maart 2019.

“Op een aantal punten aan de slag”

Koene: “Als stedeling die buitenaf was gaan wonen, was ik tegen verandering en dijkversterking. Tót ik het water hier hoog tegen de rand van de dijk zag staan, toen was ik één keer helemaal om.” ’s Nachts met de zaklamp de dijk controleren, met zandzakken in de weer: de dreiging van het water was voor Koene serieus voelbaar. Vooral gezien het besef dat als dat mis zou gaan, het water zo’n zes meter hoog zou komen. Dat voorkomt de stevige dijk van nu gelukkig, maar niet voor niets is waterveiligheid prioriteit in de plannen voor het Rivierklimaatpark IJsselpoort.

Nathalie: “We moeten op een aantal punten aan de slag. Het – zoals het in vakjargon heet – ‘dijktraject 48-2’ dat langs de woning van Koene loopt, wordt volgens planning in 2020 in kaart gebracht.” Naar verwachting moet er iets gebeuren aan de sterkte en de opbouw van de dijk en in mindere mate aan de hoogte ervan.

Als later vanuit één gezamenlijk toekomstperspectief verdere planvorming start, komen

ook andere vraagstukken aan bod. Neem de zomerdijk in de Koppenwaard, die wellicht verlaagd wordt. “Daar zou ik niet blij mee zijn”, zegt Koene. “Nu al heb ik hier last van kwelwater als het water tegen de bandijk aanstaat.” Regelmatig moet dan de kelder leeggepompt worden en in de tuin ontstaan soms spontaan ‘bronnetjes’ van water, waardoor delen hersteld moeten worden. “Dat zijn straks onze ontwerpogaven”, beaamt Nathalie, “aan dit soort vragen komen we toe als het voorkeursalternatief bekend is. Stel dat we uitkomen op zo’n verlaging van die zomerdijk, dan kunnen we wellicht compenserende maatregelen nemen, waardoor Koene minder last heeft van dat kwel.”

Hoop voor de toekomst?

Koene: “Veiligheid is het belangrijkste.” En als het dan ook nog lukt om in het gebied recreatie te bieden voor de regio en verkoeling voor als het heet is, met ook nog een beetje natuur, dan is het al heel mooi.” Nathalie hoopt op een efficiënte aanpak als het straks op de uitvoering aankomt. “Ik hoop dat we werkzaamheden slim kunnen verbinden. En dat je bij wijze van spreken met dezelfde graafmachine zowel de rivierverruiming als de dijkversteving kunt doen. Als partners kunnen we omwonenden ook in de verdere planvorming in één keer benaderen.”

Dit is een fragment van het dubbelgesprek, lees het volledige dubbelgesprek op de website (publicatiedatum 27 maart 2019)

“Waterveiligheid is erg belangrijk en daarnaast veel extra plussen in het plan, hartstikke goed”

Hans Winters

Wat begon met ‘waterveiligheid’ kreeg veel extra plussen in het plan voor het rivierklimaatpark, constateert wethouder Hans Winters van de gemeente Zevenaar tevreden. “Recreatie en toerisme, natuur en landbouw, duurzaamheid. Ook aan deze aspecten is gedacht: hartstikke goed.”

Met de mooie Koppenwaard plukt de gemeente Zevenaar al de eerste vruchten van het rivierklimaatpark, vertelt Hans Winters. En er staat meer te gebeuren, want ook het Rhederlaag vind je binnen de gemeentegrenzen. “Wij gaan zeker goed kijken naar de entree van het gebied, de veerstoep naar Rheden en de verkeersveiligheid”, vertelt de wethouder.

“We hebben inwoners, ondernemers en anderen in het gebied uitgebreid meegenomen en betrokken. Dat kost tijd, maar die tijd heb je ook nodig als je samen gedragen en goede besluiten wilt nemen. Stap voor stap is de weg. En dat maakt het plan alleen maar beter.”

Neem de betere toegankelijkheid en begaanbaarheid van het gebied waar we op inzetten. Dat is fijn voor inwoners en het gaat ook zorgen voor extra recreanten voor de horeca- en recreatiebedrijven in de regio. “Zelf ben ik niet zo’n watersporter, maar wel een fietser. Een rondje Rhederlaag is echt mooi, met onderweg voldoende terrasjes. Dan ben je gewoon een dagje uit in je eigen omgeving.”

“Door gebieden te verbinden, ontstaat straks één groot park”

Ronald Haverkamp

Wethouder Ronald Haverkamp woont zijn leven lang al in Rheden en geniet nog altijd van al het moois dat zijn gemeente te bieden heeft, met aan de ene kant de Posbank en aan de andere de uiterwaarden. Die laatste gaan er alleen maar op vooruit met bijvoorbeeld aantrekkelijkere entrees en nieuwe wandel- en fietspaden.

“Door gebieden te verbinden ontstaat straks één groot park”, zegt Ronald Haverkamp. En dat allemaal doordat het ‘watervraagstuk’ werd aangegrepen om met tien partners te kijken wat méér zou kunnen. Het plan dat er nu ligt, biedt kansen voor Rheden, dat onder meer nadenkt over plaatsing van duurzame energie-opwekkers en dat met agrariërs kijkt naar duurzamere landbouw. “Onze boeren zijn al vrij duurzaam bezig, het rivierklimaatpark stimuleert om hiermee vooral door te gaan.”

Een andere opsteker is dat na dertig jaar het terrein de Groot een andere bestemming kan krijgen. Een deel is nodig om de rivier ruimte te geven, de rest krijgt een recreatieve en/of toeristische functie. “Wij hopen dat we bezoekers meer kunnen gaan spreiden over de Posbank, die nu soms te druk is, en de uiterwaarden. Hier bieden we inwoners en bezoekers straks ook echt iets moois.”

“Rijkdom rivierklimaatpark onder handbereik Arnhemmers”

Roeland van der Zee

Arnhem is weliswaar de grootste gemeente die meedoet in Rivierklimaatpark IJsselpoort, maar ook die het minst te maken krijgt met veranderingen door de plannen voor het gebied. Niettemin ziet wethouder Roeland van der Zee veel voordelen voor Arnhemmers. Die hebben ‘straks’ een groen recreatiegebied om de hoek.

“Arnhemmers die bijvoorbeeld in de wijk Presikhaaf wonen, zitten heel dicht bij het rivierklimaatpark. Nu zijn de uiterwaarden niet echt toegankelijk, maar dat gaat veranderen. Er komen entrees en meer mogelijkheden om te wandelen en te fietsen. Dat moeten we wél goed gaan vertellen aan inwoners, zodat zij ook wéten wat voor rijkdom er straks binnen handbereik is. Dat vind ik wel een aandachtspunt.”

Voor hemzelf ging het gebied pas echt leven toen hij met collega-bestuurders een tocht maakte door het gebied. “De moeite waard”, tipt hij. “Ga eens een uurtje fietsen, dan zie je al ontzettend veel.” Wie dat gaat ondernemen, moet dan zeker een kijkje nemen bij Arnhemmer Bart Lubbers, die in de uiterwaarden aan de Schapweg zijn zuivelbedrijf en landwinkel runt. “Voor zijn bedrijf biedt dit plan ook mooie toekomstkansen”, denkt Van der Zee.

“Westervoort gaat meer met het gezicht naar de rivier leven”

Hans Sluiter

“Westervoort gaat meer met het gezicht naar de rivier leven”, is de overtuiging van Hans Sluiter, wethouder van Westervoort. Hij is blij met het plan voor Rivierklimaatpark IJsselpoort. “Een buitengewoon product van een lang overlegproces. Dat het kleine Westervoort hierin een sleutelpositie heeft, is wel heel bijzonder.”

Het plan voor het rivierklimaatpark maakt het voor Westervoort mogelijk om veel meer in de uiterwaarden te gaan ‘leven’, omdat betonfabriek Struyk Verwo uitgeplaatst wordt.

“We kunnen in de uiterwaarden een uniek park realiseren”, denkt de wethouder, “dat geeft de ontwikkelingen in Westervoort-Noord een impuls.” Zo worden de uiterwaarden bijvoorbeeld toegankelijk voor onder anderen bewoners van de Mosterdhof, de wijk die de gemeente graag toekomstbestendig wil maken. Het zijn economisch pittige tijden voor gemeenten, maar de wethouder is ervan overtuigd dat nu investeren toch écht verstandig is. “Het is een kans om iets positiefs te doen. Die beroemde koppelkansen komen maar één keer voorbij. En een plan als dit kunnen wij als gemeente nooit alleen realiseren.”

Hans Sluiter vertegenwoordigde in de stuurgroep ook gemeente Duiven, die een héél klein stukje grondgebied heeft in het rivierklimaatpark. “Duiven is ook bezig met recreatieve voorzieningen zoals Klompenpaden bijvoorbeeld. Inwoners hebben straks in hun eigen omgeving nog veel meer te wandelen in het rivierklimaatpark.”

Verhalen uit het rivierklimaatpark

Op 16 juni 2020 ontmoetten agrariërs en natuurorganisaties elkaar voor een gezamenlijke aftrap om de mogelijkheden voor duurzame landbouw en natuurbeheer samen te verkennen. Tijdens de eerdere verkenningsfase gingen de heideboer, de agrariërs en de wandelaar ook met elkaar in gesprek over natuurinclusieve landbouw en de combinatie van landbouw en recreatie.

Volop animo voor Heideboerderij Veluwezoom

Kwartiermaker is Marcel van Silfhout (links), van de Stichting Heideboerderij Nederland (SHN), dat het heideboerderijconcept op meerdere locaties wil realiseren.

Agrariër Wilco Nieuwenhuis - goed voor 130 koeien en 70 hectare land in Velp - doet met zijn proefakker mee aan de Heideboerderij Veluwezoom, waarin natuurorganisaties, schaapherders, boeren, streekgebonden bedrijven, overheden en bewoners samenwerken aan integraal landschapsbeheer.

In Rivierklimaatpark IJsselpoort verkennen we de kansen voor duurzame landbouw. Maar er is meer. Maak kennis met Heideboerderij Veluwezoom. Initiatiefnemer Marcel van Silfhout vertelde in februari 2019 over de kansen voor dit concept en Wilco Nieuwenhuis doet als agrariër graag actief mee.

“Sterk maken voor heidelandbouw, natuurbeheer en extensieve landbouw”

Marcel van Silfhout, geboren en opgegroeid op de Veluwezoom maakt zich al jaren sterk voor herintroductie van het heidelandbouwsysteem, gecombineerd met natuurbeheer en extensieve landbouw. Wat is dat, de heideboerderij? Vroeger was de heide veel nauwer verbonden met de landbouw. Schaapherders lieten hun kuddes grazen op de heidevelden en af en toe ook in de uiterwaarden, de schapenkeutels uit de potstal werden gebruikt op de akkers. Daarop werd niet alleen het schapenvoer voor de winter verbouwd, maar ook voedsel voor de regio. Een systeem met een redelijk gesloten voedingsstoffenkringloop dus. Marcel focust zeker niet alleen op het natuurplaatje, maar ook op een hogere biodiversiteit en een bloeiende lokale en regionale economie met gezond voedsel. “De heideboerderij draagt ook bij aan onze klimaatdoelstellingen. Door de juiste teeltwijze en bemesting kun je op akker- en grasland veel koolstof opslaan. “Ons doel is komen tot een gebiedsgerichte coöperatie. We hopen op een investeringsfonds voor de hele Veluwezoom”, vertelt Marcel, “liefst in samenwerking tussen Rijk, provincies en gemeenten.”

“Veel draagvlak voor de heideboerderij”

“Het idee van de heideboerderij is gewoon heel sympathiek”, vindt Wilco. Zijn enthousiasme stoelt deels op de historie van het gebied waarin hij leeft en werkt. Zo is Wilco weidecommissaris in het heidegebied het Rozendaalsche Veld, ook wel Velperhei genoemd. Dit werd eeuwen als marke beheerd door ‘de geërfden van het dorp Velp’.

“Het is één van de laatste merken die we in Nederland nog kennen”, weet Marcel. Als een gebiedscoöperatie érgens goed kan landen, is het hier dus wel. “Er is onder mijn collega’s veel draagvlak voor de heideboerderij”, beaamt Wilco, “deze manier van denken en samenwerken zit in ons DNA.” Wat hem betreft kunnen de geërfden prima helpen om het heideboerderijconcept opnieuw leven in te blazen. Zelf doet hij actief mee als lid van de kerngroep Heideboerderij Veluwezoom. Hiermee hoopt hij ook de spreekwoordelijke beren op de weg te lijf te gaan. Neem de ‘gronddruk’ in het gebied: een groot probleem voor veel boeren. Zij willen graag langere termijnafspraken maken met natuurbeheerders en landgoedeigenaren van wie zij gronden pachten. Ook zitten veel agrariërs ‘klem’ tussen natuurgebieden en bijbehorende regelgeving. Er zijn dus veel collega’s die stoppen. Positief is dat alle betrokken sectoren zeker in beweging zijn. Circulaire landbouw en natuur-inclusieve landbouw bijvoorbeeld, staan echt op de kaart.

Dit is een fragment uit het dubbelgesprek, lees het volledige verhaal op de website (publicatiedatum 11 februari 2019)

Wandelaars en landbouw gaan prima samen

Bart Lubbers (links) is eigenaar van een (familie)zuivelbedrijf en landwinkel aan de IJssel aan de rand van Arnhem, bijna al zijn grond ligt in het rivierklimaatpark.

Nico Vlasveld is fervent wandelaar en is voor de regio Gelderland betrokken bij belangenvereniging Te Voet, die zich onder meer inzet voor wandelroutes en het onverhard houden van wandelpaden.

Het Rivierklimaatpark biedt een mooie kans het gebied toegankelijker te maken voor recreanten. Dit kan onder meer door het openstellen van particuliere (landbouw) gronden. Maar gaat dat wel samen, wandelaars en agrarische bedrijvigheid? Daarover gingen agrariër Bart Lubbers en Te Voet coördinator Nico Vlasveld met elkaar in gesprek, in oktober 2018.

“Veel wandelaars vinden gebieden interessanter worden naarmate de natuur ruiger en afwisselender is”

Nico Vlasveld: “Ook in het Rivierklimaatpark willen we de belangen van de wandelaars zo goed mogelijk inbrengen. Het is een interessant gebied om te struinen als er meer delen worden opengesteld. “Ook zou het goed zijn om het Hanzestedepad langs de IJssel te verlengen. Dat lange afstand-pad eindigt nu in Doesburg en kan goed worden doorgetrokken door de uiterwaarden richting Arnhem. “Veel wandelaars vinden gebieden interessanter worden naarmate de natuur ruiger en afwisselender is. Kronkelende paadjes zijn aantrekkelijker dan rechte paden. Nog aantrekkelijker is het wanneer wandelaars zich vrij mogen bewegen door het gebied en niet gebonden zijn aan wandelpaden. Waarbij er ook toestemming is van de agrariërs om over (een deel van) hun grond te mogen wandelen.”

“Wandelaars genieten echt van de activiteiten op het land”

Bart Lubbers: “Wij zijn er voorstander van dat er een struinp pad komt over ons land. “We kunnen een rustpunt inrichten op de boerderij waar mensen wat kunnen drinken en we kunnen kijken naar de mogelijkheden van een doorsteek voor de mensen die een kort ommetje willen maken. Wat we vooral als kans zien is dat het ons de gelegenheid geeft aan meer mensen te vertellen over ons werk. We maken ons al jaren hard voor meer bewustwording over de bron van voedsel. De consument raakt daar steeds verder van verwijderd. Ook daarom is het belangrijk dat er voldoende landbouwgrond overblijft in het Rivierklimaatpark. Juist naast een grote stad als Arnhem is het belangrijk dat mensen met ons werk in aanraking blijven komen.

“Natuur en landbouw hoeven niet ver van elkaar af te staan. Maar dan ligt het er dus wel aan wat voor natuur en of die grond geschikt blijft voor het produceren van voedsel. We krijgen ook heel vaak van wandelaars en fietsers te horen dat ze de natuur op ons land zo mooi vinden. Ook dat ervaren ze dus als natuur.”

Dit is een fragment uit het dubbelgesprek, lees het volledige verhaal op de website (publicatiedatum 2 oktober 2018)

Wat nemen we mee in integraal riviermanagement (IRM)?

Rivierklimaatpark als inspiratieproject

Afdelingshoofd waterveiligheid Louise Veerbeek

Programmamanager Deltaprogramma waterveiligheid Bart Kornman

Als het aan afdelingshoofd waterveiligheid Louise Veerbeek en programmamanager Deltaprogramma waterveiligheid Bart Kornman van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat ligt, wordt bij het opzetten van het Programma Integraal Riviermanagement (IRM) goed gekeken naar voorbeeldprojecten zoals Rivierklimaatpark IJsselpoort.

“Het mooie aan Rivierklimaatpark IJsselpoort is dat het idee ervoor ontstaan is in het gebied zelf”, vindt Louise Veerbeek, sinds januari 2020 vertegenwoordigd in de stuurgroep. “Als die trekkracht er is, dan kun je van één en één pas echt drie maken.”

“Die meerwaarde zit in wat wij ‘werk met werk maken’ noemen”, vult Bart Kornman aan, die al sinds 2017 betrokken is als adviseur. Door werkzaamheden tegelijk of op elkaar aansluitend te doen, bespaar je niet alleen kosten maar kun je vaak ook méér realiseren. En dan heb je het over de befaamde ‘win-win’. “Met de middelen die er zijn, kun je dan zoveel mogelijk bereiken.”

Verder kijken dan het eigen belang
 Integraal samenwerken: zo’n ambitie is snel opgeschreven, maar probeer het maar eens voor elkaar te krijgen. Ter inspiratie voor IRM kijkt het ministerie naar diverse pilotprojecten in den lande: wat kun je daarvan meenemen voor de toekomst?

“Bij het rivierklimaatpark kijken samenwerkende partijen écht naar het gezamenlijke belang”, merkt Louise Veerbeek. “Er wordt creatief met elkaar meegedacht en meegewerkt, ook als het ingewikkeld wordt. Dán kom je tot nieuwe oplossingen.” Dat zie je bijvoorbeeld bij gezamenlijke stappen die nu gezet worden richting meer natuurinclusieve landbouw en natuurbeheer.

Wat hieruit valt te leren voor IRM? Bijvoorbeeld hoe belangrijk het is dat alle belangen open op tafel liggen, maar ook dat je mensen met de juiste mindset nodig hebt. Bouwstenen helpen, maar het blijft ménsenwerk, benadrukt Louise Veerbeek.

“Het mooie aan Rivierklimaatpark IJsselpoort is dat het idee ervoor ontstaan is in het gebied zelf”

Trekkersrollen

Dat de provincie trekker was van de voorverkenningfase, is wat Bart Kornman betreft ook een belangrijke succesfactor. “Die is een natuurlijk gesprekspartner voor gemeenten én Rijk, die kent het gebied, weet wat er leeft en speelt in de omgeving. Heel belangrijk.”

Dat het ‘trekkersstokje’ voor de planuitwerking nu overgaat naar Rijkswaterstaat, is overigens ook heel logisch. “Daar zit zo’n enorme kennis en ervaring als het gaat over projectuitwerking en -realisatie.”

Zoveel mogelijk stakeholders erbij halen

Een ander leerpunt: betrek zoveel mogelijk belanghebbenden. Dat doet het Programma IRM ook. “Wij hadden afgelopen voorjaar allemaal bouwdagen georganiseerd om zoveel mogelijk mensen te laten meedenken over de toekomstvisie op de rivieren”, vertelt Louise Veerbeek. “Helaas heeft corona dat vertraagd.”

Betrekken is mooi, maar uiteindelijk wil je graag dat de belangrijkste belanghebbenden zich ook eigenaar gaan voelen. En dat is een groei- en leerproces. Bij de bouwstenen die nu in de maak zijn voor het Programma IRM staat ook niet voor niets vermeld dat dit proces ‘niet in beton is gegoten’. Het blijft lerend organiseren en juist die aanpak zag je ook terug in de verkenningsfase van het rivierklimaatpark.

Louise Veerbeek: “De kunst is zorgen dat wie meepraat en meedenkt ook echt getriggerd wordt om actief deel te nemen. Dat is hier volgens mij goed gelukt, als je kijkt naar de spirit in het gebied. Alle betrokken bestuurders gaven de ruimte voor die brede co-creatie. Dat is wel een heel belangrijke voorwaarde.”

IRM in een notendop

Een vitaal, veilig en aantrekkelijk Maas- en Rijngebied dat – met een duurzaam beheer – voorbereid is op de toekomst. Daaraan werken het Rijk en regionale (water)partners in het Programma Integraal Riviermanagement, dat naar verwachting in 2022 klaar is.

De inzet is om alle opgaven op het gebied van waterveiligheid, bevaarbaarheid, zoetwaterbeschikbaarheid, waterkwaliteit en kansen voor natuur, economie, recreatie en een aantrekkelijke leefomgeving naast elkaar te leggen en maatregelen te combineren voor zoveel mogelijk synergie.

Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen werken als één overheid aan IRM. Samen maken zij één programma en betrekken ook andere belangenvertegenwoordigers, om alle opgaven en kansen in samenhang mee te nemen en alle belangen zorgvuldig mee te wegen.

“Betrekken is mooi, maar uiteindelijk wil je graag dat de belangrijkste belanghebbenden zich ook eigenaar gaan voelen. En dat is een groei- en leerproces”

Verhalen uit het rivierklimaatpark

Door cultuurhistorisch erfgoed beter op de kaart te zetten én het rivierklimaatpark goed te positioneren, krijgt het gebied de aandacht die het verdient, denken de erfgoedbewaker, de vrijwilliger van de dorpsraad en de voorzitter van Oost-Nederlands grootste watersportvereniging.

Fort Westervoort en zijn verhaal verdienen meer bekendheid

Als jongetje speelde **Ruud van der Werff** graag bij Fort Westervoort. "Dat was natuurlijk heel spannend. Zo'n fort heeft iets geheimzinnigs." Als correspondent van Menno van Coehoorn verzamelt hij veel informatie over het fort.

De eerste echte gevechten op Nederlands grondgebied in mei 1940 vonden plaats bij Fort Westervoort, vertelde Ruud van der Werff van de Stichting Menno van Coehoorn in januari 2020. Die stichting zet zich in voor behoud van militair erfgoed. "Goed dat het fort en zijn verhaal bewaard blijven."

"Het fort wordt veel zichtbaarder"
Straks kan een groter publiek kennis nemen van wat zich ten oosten van Arnhem bij Fort Westervoort afspeelde. In het plan voor Rivierklimaatpark IJsselpoort is opgenomen dat het fort 'geconsolideerd' wordt. Ook komt er bij het fort een echte 'entree' naar het achtergelegen rivierenlandschap, waarmee het fort veel zichtbaarder wordt. Van der Werff is er blij mee. "Sloop je zo'n fort, dan sloop je ook het verhaal over wat zich hier heeft afgespeeld."

"Je kunt het fort nu weer wat makkelijker bereiken"
Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Fort Westervoort in Duitse handen en in april 1945 gaf de bezetter zich snel over na een wederom zware beschieting door de geallieerden. Die

staken ten zuiden van het fort de IJssel over. "Dit is het enige fort in Nederland waar in de Tweede Wereldoorlog twee keer is gevochten", weet Van der Werff.

Na de bevrijding speelde het fort dus geen rol van betekenis meer. Toen decennia later de Pleijweg pal langs het fort werd aangelegd, kwamen er hoge muren langs het fort, zodat automobilisten niet zouden schrikken van de aanblik van het verdedigingswerk. Het binnenplein raakte overwoekerd en het fort begroeid. "Dat binnenplein is twee jaar geleden al aangepakt", vertelt Van der Werff, "je kunt het fort nu weer wat makkelijker bereiken."

Op het binnenplein van het fort vind je een gedenksteen voor de veertien soldaten die in mei 1940 omkwamen in en bij het fort. "Ik pleit ervoor om dit monumentje op een veel opvallender plek te plaatsen en bereikbaar te maken. Zo'n gedenkteken mag toch veel meer opvallen?"

Dit is een fragment van het interview, lees het volledige verhaal op de website (publicatiedatum 23 januari 2020)

“Hier ligt een parel, daar moet je als gemeente en regio dolblij mee zijn”

Eensgezind over kansen voor het Rhederlaag

André de Graaf (links) is voorzitter van watersportvereniging Giesbeek.

Erik Metz is voorzitter van Dorpsraad Lathum.

Het Rhederlaag - het grootste watersportgebied van Oost-Nederland bij Giesbeek en Lathum - is wat Erik Metz en André de Graaf zéker bindt. Wat hun betreft is dit een 'parel' in Rivierklimaatpark IJsselpoort, vertelden zij in maart 2019.

“Havenbodem uitdiepen”

André de Graaf was afgelopen jaar veel bezig met de lage waterstand: “Veel van onze leden hebben afgelopen jaar weinig van hun boot kunnen genieten”, vertelt hij. “Daarom kijken wij of we de havenbodem kunnen uitdiepen.” Ondertussen staan de tien partners van Rivierklimaatpark IJsselpoort voor de uitdaging om een oplossing te bedenken voor de bodemdaling die erosie veroorzaakt in de IJssel. Daardoor dreigt het waterpeil op termijn verder te dalen. “Dat is een extra onderbouwing voor ons om actie te ondernemen”, vindt André. De vereniging wil op het Rhederlaag graag ruimte houden voor zeilwedstrijden bijvoorbeeld, maar ook voor recreatieve oevers. “Hoe meer gecultiveerd wordt, hoe minder ruimte om je bootje even aan te leggen.”

“De Koppenwaard levert ook de inwoners van Lathum veel op”

Erik Metz heeft gemerkt dat je als inwoners en ondernemers goed kunt aanhaken bij ontwikkelingen in het gebied. Een inspirerend voorbeeld is dicht bij huis te vinden, in De Koppenwaard. Lekker wandelen in de uiterwaard, met z'n allen appels plukken in de boomgaard en uitblazen aan de picknickbanken: dat zorgt ook voor sociale binding. “Ook de school is heel actief en doet veel aan 'natuur'. Er is een tuin

aangelegd met bloemen uit het gebied en de boswachter heeft al een keer les gegeven.” In de Koppenwaard staat nog een oude steenfabriek. “Wij willen de geschiedenis ervan meer delen”, zegt Erik. Ook zijn er plannen om bij de ingang van het gebied, waar vroeger een woning heeft gestaan, een informatiepunt te maken met een grote 'dorpspicknicktafel'. “We zouden hier samen met Natuurmonumenten een mooie entree kunnen maken. Een ontmoetingsplaats voor bewoners, met ook allerlei informatie over het gebied.”

“Hoe gaan we dit gebied 'branden'?”

Een uitdaging is nog om het totale Rivierklimaatpark, maar daarbinnen zeker ook het Rhederlaag, veel meer te promoten. “Doe dan wel iets aan de kwaliteit van de toegang”, tipt André. Goed kunnen parkeren en de Marsweg verbeteren, horen daarbij, maar zéker ook veel meer bekendheid geven aan de horeca en vele recreatiemogelijkheden in het gebied. “Hoe gaan we dit gebied branden?”, vraagt André zich af. Erik: “Het is zo'n mooie plek. Ikzelf ben hier ook komen wonen voor de natuur en het landschap. Daar zijn veel meer mensen naar op zoek. Als krimpgebied kun je juist die natuur en watersportmogelijkheden goed profileren.” André: “Je kunt hier echt prima een zondag doorbrengen. Ga straks in de zomer lekker met een bootje het water op, geniet van de stranden, haal een ijsje en strijk aan het eind van de dag neer op een terras. Hier ligt een parel, daar moet je als gemeente en regio dolblij mee zijn.”

Dit is een fragment van het dubbelgesprek, lees het volledige verhaal op de website (publicatiedatum 27 maart 2019)

Rijkswaterstaat wil als regisseur planuitwerking graag blijven verbinden

Tien samenwerkende partijen kwamen onder regie van provincie Gelderland tot een plan voor Rivierklimaatpark IJsselpoort. Rijkswaterstaat neemt de trekkersrol nu over om dit plan verder uit te werken. Daarbij blijft ‘samenhang’ het sleutelwoord, vertelt Jos van Hees, Directeur Netwerkontwikkeling Oost-Nederland en lid van de stuurgroep.

In zijn profiel op LinkedIn vertelt Jos van Hees dat hij ervan houdt om ‘breed draagvlak te creëren door simpel te maken wat moeilijk lijkt, structuur aan te brengen en ook te benoemen wat vaak niet gezegd wordt’.

Dat zijn mooie ingrediënten om te gebruiken bij de verdere planuitwerking van Rivierklimaatpark IJsselpoort. Rijkswaterstaat is daarvoor in de lead. Zeker als het gaat om dat ‘draagvlak’ is er gelukkig veel om op te bouwen, onderstreept Jos van Hees.

“Het eigenaarschap voor de opgaven in het rivierklimaatpark wordt gedeeld”, merkt hij. De ideeën en wensen van inwoners, ondernemers, organisaties en overheden: ze zijn zorgvuldig gewogen en dat maakt dat er een toekomstperspectief ligt dat basis kan zijn voor ruimtelijke kwaliteit. “Het is goed gelukt om thema’s als waterveiligheid, natuur, biodiversiteit, landbouw, economische ontwikkeling en ruimtelijke kwaliteit met elkaar te verbinden.”

Rijkswaterstaat is gastheer

En nu wordt het plan verder uitgewerkt. Ook dat gaat sámen gebeuren. Rijkswaterstaat wil naast beheerder en speler, ook graag ‘gastheer’ zijn, passend bij de nieuwe Omgevingswet die alle overheden uitdaagt om mee te denken met initiatiefnemers in een gebied.

“Wij blijven op eenzelfde manier interactie zoeken met de inwoners, ondernemers, organisaties en overheden die hebben meegekleurd aan het voorkeursalternatief”, zegt Jos van Hees. “Ook de planuitwerking doen we graag in samenhang. Onze houding daarbij is er één van ‘ja, mits’. En kan iets níet, dan is het zaak om dat vooral tijdig en duidelijk uit te leggen.”

Complex is het zeker

Complex is de ‘wateropgave’ in het rivierklimaatpark zeker. Wat je tussen Arnhem en Giesbeek aan de IJssel ‘doet’, heeft immers impact op het totale watersysteem van de rivieren. Daarom is onder meer tijdens de verkenning door Rijkswaterstaat al intensief meegewerkt om mogelijkheden en onmogelijkheden in kaart te brengen.

“Vroeger werd een snelle scan gedaan als verkenning en werden alternatieven uitgewerkt in de planfase. Dat is hier tijdens de verkenningsfase uitgebreid gedaan, dat is mooi. De uitdaging is nu om ook in de uitwerking en uitvoering balans te vinden tussen alle opgaven, spelers, belangen en mogelijkheden. Wat gaan de energietransitie en de economische ontwikkelingen betekenen? Dat gaan we zien. Ik hoop hoe dan ook dat we richting realisatie kunnen blijven werken in de goede sfeer die er nu is tussen alle samenwerkende partijen.”

“Wij blijven op eenzelfde manier interactie zoeken met de inwoners, ondernemers, organisaties en overheden die hebben meegekleurd aan het voorkeursalternatief”

Dit is een uitgave van Rivierklimaatpark IJsselpoort: www.rivierklimaatpark.nl.
Rivierklimaatpark IJsselpoort is een samenwerking van:
gemeenten Arnhem, Duiven, Rheden, Westervoort en Zevenaar, provincie Gelderland,
Natuurmonumenten, Waterschap Rijn en IJssel, Rijkswaterstaat Oost-Nederland,
het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.